

Deeltijdpensioen in Nederland verkleint arbeidsaanbod

Deeltijdpensioen wordt regelmatig geopperd als een mogelijkheid om werknemers langer aan het werk te houden en zo het arbeidsaanbod te vergroten. Deeltijdpensioen blijkt het arbeidsaanbod echter juist te verkleinen. De winst die wordt geboekt doordat mensen langer in deeltijd blijven werken dan ze in voltijd gedaan zouden hebben, wordt teniet gedaan door het verlies vanwege de mogelijkheid om al eerder in deeltijd te gaan werken.

RUTGER VROOM

Econoom bij ABN
Amro

JAN-MAARTEN VAN SONSBEEK

Hoofd fondsenbeheer
en premieramingen
bij UWV

RIDWAN ALBLAS

Economisch adviseur
bij het Ministerie
van Sociale Zaken en
Werkgelegenheid

In het kader van de vergrijzende samenleving en de oplopende levensverwachting is het noodzakelijk om de Nederlandse bevolking zo lang mogelijk aan het werk te houden. Het aanbrenge van meer flexibiliteit in het pensioenstelsel kan daarbij een rol spelen. Binnen de eerste pijler kan dit bijvoorbeeld door een systeem met een flexibele AOW-leeftijd waarbij de hoogte van de AOW afhangt van de leeftijd waarop iemand de AOW ingaat (Den Butter en Van Sonsbeek, 2008). Binnen de tweede pijler is deeltijdpensioen een van de manieren waarop in Nederland deze flexibiliteit is geregeld. Deeltijdpensioen bestaat sinds de jaren negentig en werd aanvankelijk doorgaans geregeld in cao's. Sinds 2006 verplicht de Wet aanpassing fiscale behandeling VUT- en prepensioenregelingen en introductie levensloopregeling (VPL) om in pensioenregelingen werknemers de mogelijkheid te bieden met deeltijdpensioen te gaan. Het aandeel werknemers dat van deeltijdpensioen gebruik kan maken, liep daardoor op van 45 procent van de werknemers die onder een cao vallen in 2001 tot 73 procent van de actieve deelnemers bij pensioenfondsen in 2006 (Beekma *et al.*, 2007). Deeltijdpensioen houdt in dat een individu minder gaat werken en zijn pensioen aanspreekt ter compensatie van het inkomensverlies. Dat kan zowel in de vorm van min-

der uren werken in dezelfde baan als in de vorm van minder uren werken in een andere, doorgaans minder veeleisende baan. Werkgever en werknemer moeten het deeltijdpensioen overeenkomen en de getroffen pensioenregeling moet daar de mogelijkheid toe bieden.

Belangrijk om te beseffen is dat deeltijdpensioen het aanvullende pensioen betreft, waarvan werknemers al vóór de wettelijke pensioengerechtigde leeftijd gebruik kunnen maken. Deeltijdpensioen geeft de mogelijkheid om geleidelijk af te bouwen naar het pensioen. Hierdoor kan een individu de werkweek uitkiezen die het beste aansluit bij de eigen voorkeuren en mogelijkheden, zonder grote inkomenschokken te verwerken te krijgen. Een voordeel voor de werkgever is dat ziekteverzuim kan worden teruggedrongen doordat te hoge belasting van ouderen wordt voorkomen. Zo kan ook het uittreden uit de arbeidsmarkt via arbeidsongeschiktheid of werkloosheid worden teruggedrongen (Reday-Mulvey, 2000).

Daarnaast kan deeltijdpensioen op twee manieren het arbeidsaanbod beïnvloeden. Als mensen door de mogelijkheid van deeltijdpensioen langer doorwerken dan ze anders gedaan zouden hebben, dan kan het arbeidsaanbod groeien. Dit zal het geval zijn als het langer doorwerken resulteert in meer extra werkuren dan het verlies aan werkuren door de kortere werkweek. Als mensen echter op hetzelfde tijdstip uittreden als ze anders gedaan zouden hebben en deeltijdpensioen alleen gebruiken om in aanloop naar het pensioen langzaam af te bouwen, dan daalt het arbeidsaanbod juist. Kantarci en Van Soest (2008) zetten het bestaande onderzoek naar de macro-economische effecten van deeltijdpensioen op een rij en concluderen dat uit eerdere buitenlandse onderzoeken blijkt dat deeltijdpensioen per saldo het arbeidsaanbod vergroot. Voor Nederland vinden Van Soest *et al.* (2007) op basis van een enquête met hypothetische pensioneringsscenario's vergelijkbare positieve resultaten.

Wat nog niet is gebeurd, is het modelleren van het feitelijke gedrag rond deeltijd- en voltijdpensionering in Neder-

land. Microdatabestanden maken het voor het eerst mogelijk om de determinanten van het gebruikmaken van deeltijdpensioen en pensioen te bekijken. En vervolgens om met behulp van een microsimulatie te onderzoeken welke effecten deeltijdpensioenen op het arbeidsaanbod heeft.

MODEL EN DATA

In een traditioneel model dat de beslissing om met pensioen te gaan beschrijft, is de transitie vanuit de arbeidsmarkt abrupt en is geleidelijke uitstroom niet mogelijk. Er is een theoretisch transitie-model opgesteld waarin het mogelijk is om met een tussenstap uit de arbeidsmarkt te treden door middel van deeltijdpensioenen. Dit model is weergegeven in figuur 1 en illustreert de verschillende trajecten die bewandeld kunnen worden: van werkend naar deeltijdpensioenen, van werkend naar gepensioneerd en van deeltijdpensioenen naar gepensioneerd. Elke transitie heeft een specifieke kans om gekozen te worden, afhankelijk van de status en kenmerken van het individu. Een individu is met deeltijdpensioenen wanneer hij of zij minder gaat werken en daarnaast pensioen opneemt. Daarbij is het uitgangspunt dat de transitie van deeltijdpensioenen terug naar volledig werkend niet voorkomt. De status van gepensioneerd wordt eveneens beschouwd als permanent en betekent dat een individu volledig stopt met werken en met pensioen gaat.

De onderzoekspopulatie bestaat uit alle in 2005 werkende Nederlanders in de leeftijdscategorie van 51 tot 65 jaar oud, die jaarlijks geobserveerd zijn van 2005 tot en met 2008. Dit levert een totaal van meer dan 3,6 miljoen transitie op. In het eerste jaar is de gehele populatie actief op de arbeidsmarkt, dus de overgangen naar gedeeltelijk of volledig gepensioneerd zijn pas mogelijk vanaf het tweede jaar. De populatie is exclusief zelfstandigen, omdat het niet mogelijk is om deeltijdpensioengebruik van zelfstandigen accuraat te meten. Het deeltijdpensioen wordt namelijk opgenomen uit de tweede pijler terwijl zelfstandigen nauwelijks pensioenaanspraken hebben in deze pijler. Het model wordt apart gemeten voor mannen en vrouwen, aangezien er aanzienlijke verschillen zijn in de beslissingen die deze groepen nemen met betrekking tot pensioen (Coile, 2004). Daarnaast zijn mannelijke werknemers voornamelijk voltijds in dienst terwijl vrouwen juist veel meer in deeltijd werken.

De dataset die gebruikt wordt in de modellen is opgebouwd uit een koppeling van vier verschillende microdatabestanden van het CBS voor de vier jaren 2005 tot en met 2008,

die individuele gegevens bevatten over de gehele Nederlandse bevolking. Dit betreft bestanden met voor alle werknemers in Nederland persoonsgegevens uit de gemeentelijke basisadministratie, baangegevens, gegevens over opgebouwde pensioenaanspraken en een indeling in sociaal-economische categorieën door het CBS (Vroom, 2012).

Op basis van het theoretische transitie-model worden twee empirische modellen geschat ((1) en (2) hieronder) die de kans weergeven om met deeltijdpensioenen te gaan en de kans om volledig met pensioen te gaan. De modellen worden allebei geschat met logistische standaardregressies. Het eerste model is gebaseerd op trajecten 1 en 2 uit het transitie-model, waarbij de afhankelijke variabele de kans om met deeltijdpensioenen te gaan is. Het tweede model geeft de kans weer om met voltijdpensioenen te gaan en is gebaseerd op trajecten 3 en 4. Dit model gebruikt dezelfde onafhankelijke variabelen als het eerste model en heeft ook dezelfde vorm.

$$P(DTP_{i,t}=1) = G(a_0 + \gamma_0 \times DTP_{i,t-1} + \gamma_1 \times E_{i,t-1} + \gamma_2 \times C_{i,t} + \gamma_3 \times Leeftijd_{i,t} + \gamma_3 \times Jaar_{i,t}) \quad (1)$$

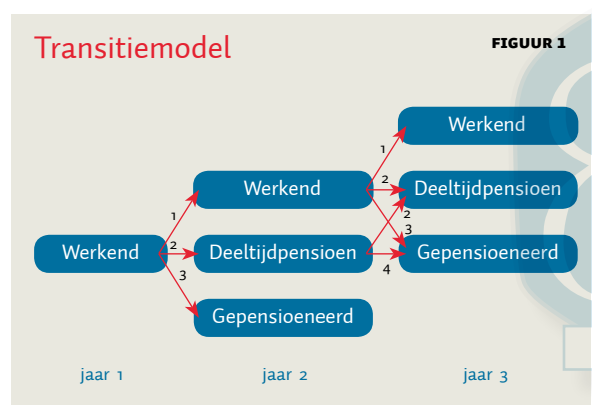
$$P(Ret_{i,t}=1) = H(a_0 + \gamma_0 \times DTP_{i,t-1} + \gamma_1 \times E_{i,t-1} + \gamma_2 \times C_{i,t} + \gamma_3 \times Leeftijd_{i,t} + \gamma_3 \times Jaar_{i,t}) \quad (2)$$

Hierbij staat P voor de kans, en $DTP_{i,t}$ is een variabele die aangeeft of individu i met deeltijdpensioenen is in periode t . $Ret_{i,t}$ is een variabele die aangeeft of individu i met pensioen is in periode t . $E_{i,t-1}$ is een vector met karakteristieken van het dienstverband van individu i in periode $t-1$. De baankarakteristieken zijn het fiscaal loon, een dummy voor een dienstverband in de publieke sector en een dummy voor werkzaam in een groot bedrijf met meer dan 250 werknemers. $C_{i,t}$ is een vector met karakteristieken van het huishouden van individu i in periode t . De huishoudkarakteristieken zijn dummy's voor eenpersoonshuishouden, samenwonen of getrouwd zijn en het hebben van kinderen. $Leeftijd_{i,t}$ en $Jaar_{i,t}$ zijn vectoren met dummyvariabelen per leeftijd en jaar voor individu i in periode t . Deze variabelen zijn toegevoegd om te controleren voor specifieke verschillen die er per leeftijd en jaartal kunnen bestaan met betrekking tot de kans om met deeltijdpensioenen (model 1) of voltijdpensioenen (model 2) te gaan.

RESULTATEN

In tabel 1 worden de resultaten weergegeven voor respectievelijk de kans op gebruik van deeltijdpensioenen en de kans om met pensioen te gaan. De beide modellen zijn apart geschat voor mannen en vrouwen. Een positief teken van een coëfficiënt betekent dat de variabele de kans op deeltijdpensioenen of pensioen vergroot.

In het eerste model, dat het gebruik van deeltijdpensioenen modelleert, is het teken voor deeltijdpensioenen zoals verwacht positief. De kans om deeltijdpensioenen te gebruiken is groter als een individu het jaar daarvoor al gebruikmaakt van deeltijdpensioenen. De coëfficiënt van deeltijdpensioenen is in het tweede model, dat de voltijdpensioeneringsbeslissing modelleert, ook positief bij zowel mannen als vrouwen. Dit impliceert dat, als alle overige kenmerken gelijk zijn, de kans om met voltijdpensioenen te gaan groter wordt bij gebruik van deeltijdpensioenen. Dit wijst erop dat deeltijdpensioenen meer

De auteur heeft verklaard dit artikel alleen te publiceren in ESB en niet elders te publiceren in wat voor medium dan ook. Het is wel toegestaan om het artikel voor eigen gebruik en voor publicatie op een intranet van de werkgever van de auteur aan te wenden.

als opmaat naar het pensioen werkt dan als een middel om mensen zo lang mogelijk aan het werk te houden. Verklaringen hiervoor kunnen liggen in gezondheidsoverwegingen en persoonlijke preferenties. Zo kunnen juist de mensen met gezondheidsproblemen of met een sterke voorkeur voor vrije tijd opteren voor deeltijdpensioen. Uit de literatuur is bekend dat deze factoren belangrijke indicatoren zijn voor vervroegde uittreding (Blanchet en Debrand, 2008).

Verder is te zien dat mensen met een lager loon eerder geneigd zijn om gebruik te maken van deeltijdpensioen. Ook werknemers in de publieke sector maken vaker gebruik van deeltijdpensioen, maar voor werknemers van grote bedrijven is dit juist niet het geval. Bij getrouwde of samenwonende mannen is er een grotere kans om voor deeltijdpensioen te opteren, en bij getrouwde of samenwonende vrouwen juist een kleinere kans. Dit patroon geldt ook voor de pensioeringsbeslissing op zichzelf en hangt vermoedelijk samen met het feit dat mannen gemiddeld enkele jaren ouder zijn dan de vrouw met wie ze samenwonen, en man en vrouw vaak een gezamenlijke pensioeringsbeslissing nemen. De aanwezigheid van kinderen verkleint voor zowel mannen als vrouwen de kans om met (deeltijd)pensioen te gaan.

SIMULATIE

De coëfficiënten uit tabel 1 beschrijven de kansen op doorstroom naar deeltijdpensioen en voltijdpensioen, maar het is nog niet mogelijk om conclusies te trekken over de gevolgen van deeltijdpensioen op macroniveau. Daartoe zouden

alternatieve scenario's doorgerekend moeten worden waarin deeltijdpensioen ofwel voor niemand, ofwel voor iedereen is toegestaan. Om deze reden is een microsimulatiemodel ontwikkeld dat de toekomstige levensloop simuleert van het volledige cohort van werkende 55-jarige mannen en vrouwen uit 2008. In microsimulatiemodellen worden voor individuen toekomstige gebeurtenissen gesimuleerd aan de hand van de kans dat zo'n gebeurtenis optreedt. De coëfficiënten uit de empirische modellen (1) en (2) determineren voor elke persoon, gegeven zijn achtergrondkenmerken (die in de tijd kunnen veranderen, zoals de leeftijd), de kans dat een gebeurtenis (zoals het met deeltijd- of voltijdpensioen gaan) optreedt. Microsimulatiemodellen worden de laatste tijd ook in Nederland steeds vaker gebruikt voor beleidssimulaties (Van Sonsbeek, 2011; Van Sonsbeek en Alblas, 2012). Het voordeel van microsimulatie is dat hiermee een integrale en consistente modellering gemaakt kan worden van de levenslopen van een heterogene populatie in verschillende scenario's. Als basisscenario wordt de situatie beschouwd waarin deeltijdpensioen niet bestaat. In het alternatieve scenario staat de mogelijkheid van deeltijdpensioen voor iedereen open. Hierbij kunnen mensen in het alternatieve scenario deeltijdpensioen opnemen tot uiterlijk de leeftijd waarop ze in het basisscenario met voltijdpensioen gingen. Om redenen van consistentie wordt daarbij uitgesloten dat mensen die met deeltijdpensioen gaan, eerder met voltijdpensioen gaan dan ze in het basisscenario deden. Het doorwerken na 65 wordt niet meegenomen omdat daarover geen CBS-data beschikbaar zijn. Dit is geen beperkende aanname omdat doorwerken na 65 tot nu toe grotendeels plaatsvindt onder zelfstandigen en nauwelijks onder werknemers (Monden, 2008).

Uit de simulatie blijkt dat het beroep op deeltijdpensioen relatief klein zal blijven, ook als deze mogelijkheid voor iedereen open staat. Het gesimuleerde cohort bestaat uit ruim 140.000 personen die in 2008 in loondienst werkzaam waren, 64 procent van het totaal aantal 55-jarigen in 2008 van 220.000. Ruim tien procent van deze werknemers zou gebruik gaan maken van deeltijdpensioen als die mogelijkheid

Logistische regressie resultaten mannen en vrouwen (52-64)

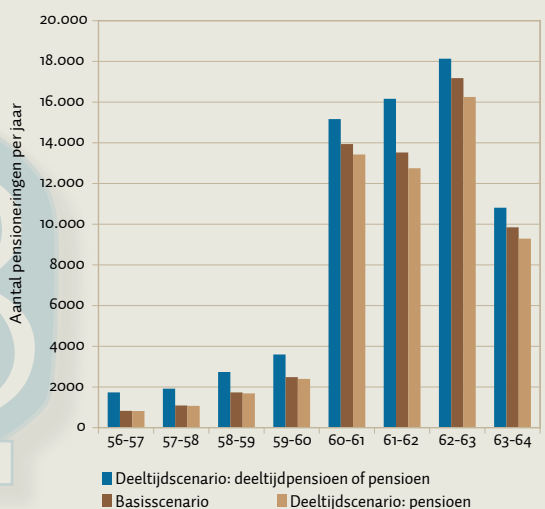
TABEL 1

Onafhankelijke variabelen	Gebruik Deeltijdpensioen		Met Pensioen Gaan	
	Coëfficiënten (Vrouwen)	Coëfficiënten (Mannen)	Coëfficiënten (Vrouwen)	Coëfficiënten (Mannen)
Constante	-2,521***	-1,057***	-3,314***	-2,118***
Deeltijdpensioen gebruik in (t-1)	4,788***	4,369***	0,744***	0,487***
Jaarlijks fiscaal loon in (t-1)	-0,240***	-0,419***	-0,202***	-0,254***
Publieke Sector in (t-1)	0,590***	0,361***	0,529***	-0,127***
Bedrijfs grootte in (t-1)	-0,039**	-0,054***	0,397***	0,409***
Éénpersoons-huishouden	0,017	-0,286***	-0,186***	-0,218***
Getrouwd	-1,354***	0,282***	-0,124***	0,221***
Kinderen	-0,127***	-0,375***	-0,561***	-0,407***
Jaar 2007	0,320***	0,231***	0,171***	-0,303***
Jaar 2008	0,246***	0,279***	0,599***	0,103***
Leeftijd 56 jaar	0,332***	-0,294***	1,064***	0,584***
Leeftijd 57 jaar	0,240***	-0,194***	1,342***	0,955***
Leeftijd 58 jaar	0,425***	0,044*	3,488***	2,541***
Leeftijd 59 jaar	0,542***	0,328***	3,244***	2,964***
Leeftijd 60 jaar	0,805***	0,785***	3,647***	3,399***
Leeftijd 61 jaar	1,721***	1,550***	3,287***	2,964***
Leeftijd 62 jaar	1,285***	1,584***	-0,160***	-0,096***
Leeftijd 63 jaar	1,394***	1,612***	-0,316***	-0,288***

*/**/** Significat op respectievelijk tien-, vijf- en eenprocentniveau.

Simulatiere resultaten

FIGUUR 2

De auteur heeft verklaard dit artikel alleen te publiceren in ESB en niet elders te publiceren in wat voor medium dan ook. Het is wel toegestaan om het artikel voor eigen gebruik en voor publicatie op een intranet van de werkgever van de auteur aan te wenden.

voor iedere werknemer bestond. Deeltijdpensioen wordt met name gebruikt om al voorafgaand aan de pensioenleeftijd uit het basisscenario minder te gaan werken. Slechts weinig mensen werken met deeltijdpensioen langer door dan ze zonder deeltijdpensioen gedaan zouden hebben. Het arbeidsaanbod daalt dan ook, zowel voor mannen als voor vrouwen. Figuur 2 illustreert per leeftijdscategorie hoe deze bewegingen tegen elkaar in werken.

In figuur 2 staat weergegeven op welke leeftijd de 55-jarigen uit 2008 met pensioen gaan. De middelste staven geven het aantal pensioneringen weer in het basisscenario waarin niemand gebruik kan maken van deeltijdpensioen. De linker- en rechterstaven geven het aantal pensioneringen weer in het alternatieve scenario waarin deeltijdpensioen voor iedereen mogelijk is. De linkerstaaf geeft daarbij weer wanneer mensen ofwel met deeltijdpensioen ofwel met voltijdpensioen gaan. De rechterstaaf geeft weer wanneer mensen met voltijdpensioen gaan. Hoe verder de rechterstaaf dus onder de middelste staaf ligt, hoe groter de stijging van het arbeidsaanbod omdat mensen hun voltijdpensioen uitstellen. Hoe verder de linkerstaaf boven de middelste staaf ligt, hoe groter de daling van het arbeidsaanbod omdat mensen gebruikmaken van deeltijdpensioen waar ze anders gewoon door zouden werken op het niveau dat ze deden.

Uit het feit dat de linkerstaven veel verder van de middelste staaf afwijken dan de rechterstaven, kan opgemaakt worden dat het aantal personen dat eerder met deeltijdpensioen gaat aanmerkelijk groter is dan het aantal personen dat later met voltijdpensioen gaat. De gemiddelde pensioenleeftijd van het cohort bedraagt in het basisscenario 63,24 jaar, in lijn met de actuele pensioenleeftijd (CBS, 2012). In het deeltijdpensioenscenario daalt de gemiddelde leeftijd waarop mensen met deeltijdpensioen ofwel met voltijdpensioen gaan met 0,28 jaar naar 62,96 jaar. De leeftijd waarop mensen gemiddeld met voltijdpensioen gaan, stijgt met 0,06 jaar naar 63,30 jaar. Zelfs in het geval dat de mensen die gebruikmaken van deeltijdpensioen, dat steeds voor een beperkte hoeveelheid van een dag doen en mensen die met deeltijdpensioen hun voltijdpensioen uitstellen, dat steeds voor een grote hoeveelheid van vier dagen doen, is het verlies aan arbeidsaanbod door deeltijdpensioen groter dan de winst vanwege uitgesteld voltijdpensioen. De vraag of er ook sprake is van productiviteitsverlies door deeltijdpensioen is niet zonder meer te beantwoorden. Het is immers denkbaar dat de extra arbeidsjaren van de doorwerkers productiever zijn dan de verloren arbeidsjaren van de afbouwers.

CONCLUSIE

Deeltijdpensioen is een van de mogelijkheden binnen het Nederlandse pensioenstelsel om de overgang van werkend naar gepensioneerd vloeiender te laten verlopen. Volgens de internationale literatuur leidt deeltijdpensioen in het algemeen tot vergroting van het arbeidsaanbod. Voor Nederland gaat dat echter niet op. Uit modelschattingen en simulatieresultaten blijkt dat het gebruik van deeltijdpensioen beperkt blijft tot maximaal tien procent van de werknemers en dat deeltijdpensioen het arbeidsaanbod verkleint. Waarom Nederland tegen de internationale trend ingaat is niet duidelijk. Mogelijk speelt hierbij een rol dat het werken in deeltijd in Nederland al sterk ingeburgerd is en de behoefte aan deel-

tijdpensioen daardoor geringer is. Zeker na de overgang naar een middenloonsstelsel bij vrijwel alle pensioenfondsen is de mogelijkheid om op latere leeftijd korter te gaan werken zonder opname van pensioengelden al een stuk aantrekkelijker geworden. Daarnaast kunnen de hoge loonkosten van oudere werknemers in Nederland leiden tot geringe interesse bij werkgevers om via deeltijdpensioen het langer doorwerken te faciliteren. De facilitering door werkgevers wordt ook in Van Vuuren (2011) als belangrijkste belemmering genoemd bij flexibilisering van het pensioensysteem. Ook is bekend dat Nederland het langer doorwerken op oudere leeftijd al op een groot aantal manieren financieel stimuleert (Euwals *et al.*, 2010), zodat het de vraag is of daarbij nog een rol is weggelegd voor deeltijdpensioen. Hiermee is niet gezegd dat er voor deeltijdpensioen ook in de toekomst slechts een marginale rol is weggelegd. De tien procent potentiële gebruikers vormen nog altijd een substantiële groep en het is denkbaar dat met de aankomende stijging van de pensioenleeftijd de behoefte aan deeltijdpensioen zal groeien. Het is echter niet te verwachten dat deeltijdpensioen in de nabije toekomst wel ertoe gaat leiden dat mensen langer zullen doorwerken dan ze zonder deeltijdpensioen gedaan zouden hebben. Eerder zal deeltijdpensioen juist frequenter gebruikt gaan worden als overgangsfase naar het voltijdpensioen naarmate dat voltijdpensioen op latere leeftijd ingaat.

LITERATUUR

- Beekma, M., E.C. Junger en J. de la Croix (2007) *Perspectief op langer doorwerken (2006)*. Een onderzoek naar cao-afspraken tussen sociale partners met betrekking tot langer doorwerken. Den Haag: Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.
- Blanchet, D. en T. Debrand (2008) The sooner, the better? Analyzing preferences for early retirement in European countries. *IRDES Working paper*, 13, juli.
- Butter, F. den en J.M. van Sonsbeek (2008) Opties voor flexibilisering van de AOW. *ESB*, 93(4549), 742–745.
- CBS (2012) Pensioenleeftijd werknemers ruim 63 jaar. *CBS Webmagazine*, 17 januari 2012.
- Coile, C. (2004) Retirement incentives and couples' retirement decisions. *Topics in Economic Analysis & Policy*, 4(1), 1–17.
- Euwals, R., R. de Mooij en D. van Vuuren (2009) Rethinking retirement. *CPB Bijzondere Publicatie*, 80.
- Kantarci, T. en A. van Soest (2008) Gradual retirement: preferences and limitations. *De Economist*, 156(2), 113–144.
- Monden, C. (2008) Grote verschillen in de groep werkende 65+-mannen. *ESB*, 93(4531), 183–185.
- Reday-Mulvey, G. (2000) Gradual retirement in Europe. *Journal of Aging and Social Policy*, 11(2–3), 49–60.
- Soest, A. van, A. Kapteyn en J. Zissimopoulos (2007) Using stated preferences data to analyze preferences for full and partial retirement. *IZA Discussion Papers*, 2785.
- Sonsbeek, J.M. van (2011) *Microsimulation as a decision making tool in social security policy*. Amsterdam: Het Zijlstra Center, VU.
- Sonsbeek, J.M. van en R. Alblas (2012) Disability benefit microsimulation models in the Netherlands. *Economic Modelling*, 29(3), 700–715.
- Vroom, R. (2012) *Part-time pensions in the Netherlands*. Masterscriptie. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen.
- Vuuren, D. van (2011) Flexible retirement. *CPB Discussion Paper*, 174.

